

RAZPRAVE – ČLANKI

Dragica Haramija

Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta in Filozofska fakulteta

ZGODOVINA V ZGODBAH

V članku so predstavljena slovenska leposlovna dela, ki sodijo v zgodovinski prozni žanr. Večina obravnavanih literarnih del ima natančno podano letnico dogodka ali pa je čas dogajanja podan širše, npr. življenjsko obdobje znane zgodovinske osebe ali obdobje ali stoletje. V mladinski književnosti se kažejo štiri skupine besedil: realistična zgodovinska proza, ki ustreza vsem določilom žanra; realistična avanturističnozgodovinska proza, katere temeljni motiv je zgodovinsko preverljivo dejstvo, zgodba pa je po svojem bistvu pustolovska; fantastična pripoved (otrok potuje v času ali s pomočjo nekega predmeta ugleda preteklost); zgodovinska pripovedka.

The article presents Slovene fiction works, classified as historical prose genre. Most of these literary works give exact year of the event in question, although sometimes the timing is wider, spanning the life of a renowned historical person, a period or a century. There are four groups of texts in children's literature: realistic historic prose complying with all the definitions of the genre; realistic adventurous-historic prose, the principal motif of which is a historically verifiable fact, although the story itself is basically an adventurous one; fantastic tale (a child travelling in time or catching a glimpse of the past with the help of an object); historic tale.

Uvod

Miran Hladnik je v članku *Slovenski zgodovinski roman danes* utemeljil pet temeljnih značilnosti, ki določajo pripadnost literarnega besedila zgodovinskemu žanru, in sicer »umeščenost dogajanja v preteklost, ki avtorju ni mogla biti izkušnjsko dostopna, uporaba zgodovinopisnih dejstev, uporaba popularnih pripovednih motivov in postopkov, nacionalno predstavna in usmerjevalna vloga in pripravljenost za podrobnejšo žanrsko klasifikacijo« (Hladnik, http://lit.ijs.si/zgr_dons.html, pridobljeno 5. 4. 2014). Hladnik je značilnosti sicer navezal na dolgo prozo, namenjeno odraslim, a navedene temeljne lastnosti zgodovinskega žanra veljajo tudi za krajša besedila. Pregled slovenskih mladinskih besedil, ki tematsko sodijo v zgodovinsko prozo ali pa vsebujejo vsaj zgodovinske motive, kaže na pestrost književnih vrst z zgodovinskimi elementi.

Hladnik v monografiji *Slovenski zgodovinski roman* (2009: 28),¹ naslanjajoč se na Fleismana (1971), piše o razmerju med zgodovino in zgodovinskim leposlovjem, ki velja tudi za mladinsko prozo:

Razmerje med faktom in fikcijo, to je med zgodovino in zgodovinskim romanom, je eden najbolj trdoživih problemov zgodovinskega romana in je pomenljivo tudi za vpogled v razlike med evropskim in angleškim oziroma ameriškim dojemanjem sveta. Evropejci pri žanru poudarjamo elemente literarnosti, ki zgodovinski roman jasno uvrščajo na področje fikcije, s pragmatičnega angleškega in ameriškega vidika pa je zgodovinski roman v rivalskem odnosu z zgodovinopisjem, saj gre za dve obliki enega in istega stremeljenja.

Ob preučevanju mladinskih del, ki sodijo v žanr slovenske mladinske zgodovinske proze, se je pokazalo, da je literarna dela mogoče razdeliti v štiri precej homogene skupine:

- literarna dela, ki imajo zgodovinsko temo;
- besedila, ki se motivno navezujejo na zgodovinski dogodek ali lik, vendar tematsko sodijo v neki drugi žanr (najpogosteje avanturistični);
- fantastične pripovedi z zgodovinskimi motivi;
- zgodovinske povedke.

Dejstvo je, da je realistični zgodovinski roman tista književna vrsta, ki prezentira zgodovino v zgodbah v najožjem pomenu, a v mladinski književnosti s tega vidika nikakor niso zanemarljiva niti besedila, ki sodijo v fantastiko. Hladnik (2009: 31) poudarja: »Vprašanje dogovora je torej, ali definiramo zgodovinski roman kot poetično formo (torej na podlagi izrabe poetičnih sredstev) ali kot formo zgodovinopisnega diskurza (torej v razmerju do zgodovinskega fakta).« V mladinski književnosti ima večina literarnih del precej natančno podan zgodovinski čas (po Hladniku zgodovinopisni diskurz), v nekaterih zgodbah pa je dogajalni čas podan širše in bolj ohlapno (npr. po obdobju, stoletju ali času življenja nekega vladarja ipd.). Vsekakor gre v mladinski književnosti večinoma bolj za uporabo zgodovinskih motivov v drugih žanrih (zgodba se v nekem trenutku dotakne zgodovinskega dejstva), pri čemer prevladuje pustolovski žanr (in slovenska mladinska književnost v tem ni izjema).

2 Zgodovina v zgodbah

V članku so predstavljena izbrana mladinska dela slovenskih pripovednikov, ki tematsko ustrezajo žanru zgodovinske proze. Predstavljene so temeljne prozne književne vrste, v katerih se pojavlja zgodovinska tema ali motiv, v okviru posamezne književne vrste pa so dela razvrščena glede na zgodovinski čas, ki ga upovedujejo, in ne glede na njihov nastanek oz. na literarnozgodovinsko periodizacijo. Takšna predstavitev se zdi smiselna predvsem zaradi časa, ki je, kakor ugotavlja Hladnik (2009: 20), »osrednja kategorija zgodovinskega romana«, pri čemer teoretik opozarja tudi na različne koncepte dojemanja časa skozi zgodovino. Večina teoretikov se je v svojih študijah ukvarjala z zgodovinskim romanopisjem, a so temeljne prvi-

¹ Za študij in citiranje je bila uporabljena prenovljena, elektronska različica monografije, dostopna na <http://wffl.ff.uni-lj.si/oddelki/slovenistika/mh/szr.pdf>, pridobljeno 3. 8. 2014.

ne zgodovinskega žanra podobne tudi v drugih književnih vrstah. V zgodovinsko prozo seveda niso vključena informativna besedila z zgodovinsko tematiko.²

Nadežda N. Starikova utrjuje tri tipe (slovenskega) zgodovinskega romana, in sicer zgodovinsko-biografski, zgodovinsko-filozofski ter zgodovinsko-socialni roman. Po tej delitvi bi večina obravnavanih del sodila v tretji tip, v katerem (Starikova 2003: 253) »je načelo socialne analize glavno orodje za razčlenitev družbenopolitičnih kolizij zgodovinske preteklosti.« Seveda pa tisto mladinsko leposlovje, v katerem je glavni literarni lik resnična zgodovinska osebnost, lahko v nekaterih primerih sodi v zgodovinsko-biografsko prozo, je pa potrebno opozoriti, da ta žanr v mladinski književnosti ni zelo pogost.

2.1 V zgodovinski žanr v najožjem pomenu sodijo realistična dela,³ v katerih je predstavljena (v našem primeru večinoma slovenska) zgodovina in je torej ključnega pomena v literarnem delu čas dogajanja. Silva Trdina (1961: 204) definira zgodovinski roman kot »prehod od subjektivnega domišljjskega slikanja k objektivni resničnosti /.../. Zgodovinski roman je lahko zasnovan na dva načina: ali prikazuje življenje izmišljenih oseb v neki določeni zgodovinski dobi ali pa niza okrog zgodovinskih oseb zgodovinsko neizpričane dogodke.«⁴ Ta dva modela realistične proze se kažeta tudi v slovenski mladinski književnosti.⁵ Sem sodijo naslednja dela:

- mlajša kamena doba (od 6000–2500 pr. n. št.): **Janez Jalen – Bobri**. Trilogija *Bobri* – vsaka knjiga ima svoj naslov, Bobri I: *Sam* (1942), Bobri II: *Rod* (1943) in Bobri III: *Vrh* (1943) – opisuje življenje v času 2000 let pred našim štejetem, torej čas (Medved 1982c: 197) »mlajše kamene dobe in začetek bakrene dobe, ko je pokrivalo ravnino južno od današnje Ljubljane veliko jezero med Ljubljano, Vrhniko in Igom.« Jalen je v romanu upošteval spoznanja arheologije o koliščarskih naselbinah ter poustvaril družbo, ki se je po načinu življenja zelo razlikovala od današnje. Zgodba (in naslov posameznega dela) se odvija okrog osrednjega lika, Ostrorogega Jelena. Pomembni motivi so: osamosvojitve (zgradi si svoje kolišče in začne nov rod), selitev na Dravsko polje, sprememba načina življenja iz lovsko-nabiralniške do poljedelske skupnosti. Omeniti velja

² Obstaja veliko, predvsem prevodnih, poljudnostrokovnih besedil, namenjenih otrokom in najstnikom, ki opisujejo življenje v različnih obdobjih naše civilizacije.

³ Potrebno je pojasnilo, da je termin realistična proza uporabljen v smislu mogočega oz. možnega, ne pa kot literarnozgodovinska kategorija.

⁴ Hladnik, Trdina in Starikova so v razpravah pisali o zgodovinskem žanru v povezavi z romanom ali vsaj daljšo prozo. Ponovno je potrebno opozoriti, da osnovna določila zgodovinskega žanra veljajo za vse prozne vrste tudi v mladinski književnosti.

⁵ Na tem mestu velja omeniti še delo Jožeta Rodeta *Argonavtki*, ki sodi v realistično avanturistično prozo, dogajalni čas pa je sodobnost (torej dela po navedenih kriterijih ne moremo prištevati k zgodovinski prozi), za osnovni motiv pa avtor uporabi mit o Argonavtih in iskanju zlatega runa. Skozi celotno delo je močno izpostavljena medbesedilna povezava. *Argonavtki* so zgodba o skupini ljubljanskih otrok, ki se jim ob poslušanju vodičke v mestnem muzeju utrne ideja, da bi šli po argonavtski poti. Svojo zamisel uresničijo, na poti pa se začnejo vrstiti zapleti, ki jih uspešno premagajo in prispejo do morja, kjer se konča argonavtska pot. Pripoved se v naslovu navezuje na starogrško mitološko izročilo o Argonavtih, ki so pod Jazonovim vodstvom z ladjo Argo odpluli na Kolhido ob Črnem morju iskat zlato runo, le-tega pa si je Jazon pridobil s pomočjo kolhidske princese Medeje.

tudi medbesedilno navezavo na mit o Argonavtih. Ljudje so bili pred štiri tisoč leti bolj povezani z naravo, predvsem pa so bili od nje odvisni. Jalen je opisal vsakdanje življenje, npr. lov, prehranjevalne navade, gradnjo domov, življenje v skupnosti, razmerja med ljudmi (hierarhija) ipd.

- Bizantinsko cesarstvo (čas vladavine Justinijana II, zadnjega bizantinskega cesarja iz Heraklijeve dinastije, 7. stoletje): **Fran Saleški Finžgar – *Pod svobodnim soncem***. V tem zgodovinskem romanu se prepletajo (Saksida1998: 34) »neizmerna ljubezen in strašni vojni prizori, spletke in zvestoba, junaki in brhka dekleta, divji barbari in maziljeni dvorjani, kri in mesečina, prašne ravnice in morske poti.« Roman, ki je izhajal v letih 1906–1907 v reviji *Dom in svet* v mesečnih nadaljevanjih, je bil v knjižni izdaji objavljen leta 1912. Gotovo je ob ideološki motivaciji, ki jo poudarja Finžgar, pomemben tudi (avanturističen) prikaz bojev z Bizancem, ki jih Iztok zaključí kot zmagovalec. Zanimivo so prepletene tri osrednje teme: ozemeljski boji med Sloveni, Anti, Huni in Bizantinskim cesarstvom, ljubezenska zgodba med Iztokom in Ireno ter vpliv porajajočega se krščanstva. Iztoka v Carigradu (Konstantinopolu) zaradi spletk bizantinske cesarice Teodore zaprejo, vendar se reši in se nato skupaj z Anti maščuje Bizantincem ter jih porazi. V delu je omenjena tudi gradnja Hagije Sofije, ene najlepših zgradb na svetu. Konec zgodbe obeta Iztoku in njegovim mirno, srečno življenje na naših tleh.
- Karantanija (od 7. do 9. stoletja): **Dim Zupan – *Pantera Karnioli*** (2012). Zgodba je postavljena v čas kneževine Karniole s središčem v sedanjem Kranju (Carnium). Naslov literarnega dela pomeni ime junaka Borisa, ki ga imenujejo Pantera Karnioli, tj. črni panter. Ko je bil še majhen, so mu napadalci pobili družino in takrat se je odpravil po svetu. Po mnogo letih se vrača na svoj dom, spremljata ga Marisela in Asan, oditi pa nameravajo v Solnograd (Salzburg), kjer naj bi se ukvarjali z gostinstvom in trgovali s soljo. Dogajanje je zgoščeno na nekaj dni, ki jih preživijo najprej v Carniumu, na sotočju Kokre in Save, nato v Drvengradu (izmišljenem mestu nekje na poti proti Solnogradu). V tem utrujenem mestu prav takrat potekajo viteške igre in semenj, oboje pa je povezano s pobiranjem davkov Frankovske države. Nekaterim zgodovinskim dejstvom, npr. resnične osebe, kakor je omemba kneza Vojnomira Slovana, ali resnični kraji, ki jih poznamo še danes, je avtor dodal slovansko mitologijo, omenjeno pa je tudi prihajajoče krščanstvo. Junaška zgodba se srečno konča, kar je tudi eden od temeljnih strukturnih elementov avanturistične zgodovinske povesti.
- Turški vpadi (druga polovica 15. stoletja): **Rado Murnik – *Lepi janičar*** (1954). Delo je bilo najprej namenjeno odraslim. Pod naslovom *Hči grofa Blagaja* je izhajalo v *Ljubljanskem zvonu* med leti 1911 in 1913, nato ga je avtor skrajšal in priredil za mladino. Murnik je postavil dogajanje v Ljubljano in njeno okolico, in sicer med leti 1462 in 1472, ko so Turki mesto večkrat oblegali, a ga niso zavzeli. Drugi del zgodbe se dogaja v Bosni, kamor je prodana Alijana. Ugrabitelja jo postrizeta in oblečeta v deška oblačila in jo poimenujeta Omar. V ponovnem napadu na Ljubljano, kamor gre tudi Omar, se zgodba srečno izteče: Alijana je rešena, Turki pa premagani.
- Čas prve svetovne vojne, leto 1917, soška fronta: **Lucija in Damijan Stančič – *Anton!*** (2014). Realistična zgodba, zapisana kot dokumentarna pripoved o ilustratorjevem dedu Antonu Pavlihi (1898–1993), v besedi in sliki izrisuje življenje na soški fronti leta 1917, ko je bil devetnajstletni Anton vpoklican v

vojsko razpadajoče Avstro-Ogrske. Na fronti je prejel pismo s sporočilom, da mu je umrla mama. Sanjski privid njene pojave ter njeni klici ga ponoči zvabijo iz kaverne, ki jo prav takrat zadene granata. Vsi njegovi soborci so mrtvi, njega pa je rešil privid mrtve matere.

- Druga svetovna vojna: **Dušan Šarotar** – *Koncert za violino in orkester* (2007). V kratki zgodbi o holokavstu avtor izpostavi zgodovinsko dejstvo, da so okupatorji ponoči 26. aprila 1944 odvedli v taborišča štiristo soboških Judov, od katerih jih je vojno preživel samo šestindvajset. V ospredju zgodbe je usoda glasbeno nadarjenega judovskega dečka Izidorja Benjamina, ki je umrl v Auschwitzu. Šarotar je v zgodbi, ki jo pripoveduje skozi oči deklince Edine, opisal usodo svojega deda. Ta je sicer holokavst preživel, a je v taborišču izgubil ženo in sina.
- Čas ob koncu druge svetovne vojne, 1945: **Tone Partljič** – *Ali ste videli Kolomona Giderja?* (2006). Zgodba je umeščena v čas konca druge svetovne vojne, ko imajo vsi preživeli razlog za veselje in praznovanje, Kolomanovi, mama, sestra in Geza, pa pričakujejo, da se bo mož in oče vrnil s fronte. Bližina smrti je najbrž eden najmočnejših človeških občutkov, ki ga ne odrasli ne otrok nikoli ne pozabita. Kaj je bolj mučno: upanje, da je Koloman morda še živ, ali spoznanje, da ga nikoli ne bo nazaj? Konec vojne gotovo pomeni veselje in upanje, vendar se ne konča za vse ljudi srečno. Mali Geza Koloman nosi očetovo smrt v sebi vse življenje.

2.1.1 Tuja zgodovina, o kateri so pisali slovenski avtorji: konec 18. st. do leta 1813 (tj. letnica smrti indijanskega poglavarja Tecumseha): **Mimi Malenšek** – *Tecumseh* (1959). Avtorica je književno delo podnaslovila kot indijansko kroniko. Opisuje zadnje boje severnoameriških Indijancev za lastno zemljo. Kljub temu da poskuša Tecumseh združiti plemena, ki propadajo zaradi pijančevanja in prodaje zemlje belcem, indijanska vojska ni dovolj močna in zgubi bitko z generalom Williamom Henryjem Harrisonom (poznejšim devetim predsednikom ZDA), v kateri umre tudi Tecumseh.

2.1.2 Zgodovinska proza sedanjosti: dela, ki ne izpolnjujejo pogoja, da je od opisanega dogodka preteklo najmanj šestdeset let,⁶ vse druge temeljne značilnosti zgodovinskega žanra pa imajo. Avtorji obravnavanih del v dogajanje niso bili neposredno vpleteni oz. ne gre za opis avtobiografskih izkušenj. V večini primerov gre za vojne povesti. Tovrstno prozo Hladnik (<http://wff1.ff.uni-lj.si/oddelki/slovenistika/mh/szr.pdf>, str. 9) obravnava kot podzvrst časovnega romana, imenovanega tudi zgodovinski roman sedanjosti (ki pa jih je avtor v monografiji izločil iz obravnave). Gledano s stališča današnjega časa (in s perspektive otroka kot bralca) gre za časovno distanco, ki jo dojemamo kot zgodovinsko, kar je bil razlog odločitve za obravnavo tega tipa.

- Leta 1928: **France Bevk** – *Črni bratje* (1952). Dijaška organizacija Črni bratje je delovala v Gorici leta 1928, delovanje je spodbudil fašistični zažig Narodnega doma v Trstu in drugo protislovensko delovanje fašistov v Italiji. V povesti

⁶ Roman Walterja Scotta *Waverly* (1814) teoretiki jemljejo kot prototipsko besedilo za odmik v preteklost od trenutka, ko pisatelj ustvarja delo (več o tem npr. Hladnik <http://wff1.ff.uni-lj.si/oddelki/slovenistika/mh/szr.pdf>, str. 25).

avtor opisuje boj tržaških dijakov, ki spodbujajo k odporu vseh Slovencev (npr. izobesijo slovensko zastavo, trosijo in lepijo letake s protifašistično vsebino), njihovo delovanje pa je že od vsega začetka sumljivo karabinjerju Pappagallu. Ob zajetju jih ta muči (ne dobijo hrane in pijače, vsi so tudi pretepeni), Nejče, največji plašljivec, vse izda, a karabinjer še vedno ni zadovoljen in želi iz njih izsiliti priznanje, po čigavem navodilu so delali. Takšnega priznanja ne dobi, saj jih ni nihče pripravljal na podtalno delovanje. Eden od Črnih bratov, Jerko, umre za posledicami mučenja, po njegovi smrti druge izpustijo. Pavlek zaradi očeta prebegne čez mejo, ker v njem ne najde opore. V rodno vas se kot partizan vrne šele v času druge svetovne vojne.⁷

- Druga svetovna vojna: **Josip Ribičič – *Rdeča pest*** (1955). Povest je postavljena na Goriško, kjer štirje dečki pod Petrovim vodstvom po svojih močeh pomagajo partizanom. Peter sumi sestro Maro, da bo Delmontu izdala pomembne podatke, a zaradi njune zavednosti in pomoči partizanom fašisti požgejo njihovo domačijo. V sklepnem delu je partizanska pesem, ki jo zaslišita, slutnja konca vojne.
- 1943–1945: **France Bevk – *Učiteljica Breda*** (1963). Po kapitulaciji Italije in ko partizani osvobodijo ozemlje, ustanavljajo partizanske šole. Ob pomanjkanju osnovnih življenjskih potrebščin in slovenskih knjig pomeni šola v Orešju, kjer poučuje Breda, upanje na boljšo prihodnost. Breda mora zbežati pred Nemci, nato zboli, a konec povesti je optimističen.
- Druga svetovna vojna: **Miriam Steiner – *Vojak z zlatimi gumbi*** (1964). Povest opisuje doživljanje šestletne deklice v koncentracijskem taborišču, naslovni vojak pa predstavlja posebljeno zlo. Deklica ne razume, kaj se dogaja z njo in okrog nje, kot vsi drugi poskuša le preživeti. Avtorica je pred tem delom objavila kratko zgodbo *Spomini* (1953), avtobiografsko črtico o deportaciji v taborišče, katere temeljne poteze je uporabila tudi v povesti *Vojak z zlatimi gumbi*.
- Druga svetovna vojna in takoj po vojni: **Leopold Suhodolčan – *Skriti dnevnik*** (1961). Po očetovi smrti se Mirt in mama preselita iz Ljubljane na Poljano. V bližnjem rudniku na Lešah naj bi bil še zmeraj skrit očetov dnevnik. Mirt se odloči, da ga bo poiskal. Ker je očetov dnevnik dragocen dokument o času druge svetovne vojne, ga Mirt podari muzeju.
- Neposredno po drugi svetovni vojni: **Anton Ingolič – *Deček z dvema imenoma*** (1955). Povest odpira in osvetljuje perečo temo med vojno ukradenih slovenskih otrok, ki so jih okupatorji dodelili nemškim in avstrijskim družinam. Že k prvi izdaji povesti je Ingolič (1976: 119) pripisal: »Da sem se lotil te snovi, je pripisati tudi dejstvu, da sem videl v Srbiji med vojno nešteto otrok brez staršev ... Neposredni vzvod za povest *Deček z dvema imenoma* pa je bil lanskoletni boj malega Zagožna. V času procesa in neposredno po njem sem se še posebno posvetil temu problemu ter se lotil snovi, ki je bila živa v meni in je že dolgo terjala umetniško obdelavo.« Glavni lik je deček Janko, ki mu v družini Groth

⁷ Bevk (1981: 138) je k *Črnim bratom* zapisal: »Da, res se je zgodilo. Več kot dvajset let je od tega, ko sem videl tiste letake na črtanem papirju z Aškerčevimi verzi. /.../ Poznal sem nekatere izmed njih. Ne takrat, ko so bili skoraj še otroci, temveč pozneje, ko so bili že fantje ali celo možje. Enega sem spoznal v ječi, drugega v internaciji, tretjega v partizanih. Radi so se spominjali tistih dni. Ostali so zvesti svojim sanjam in so jih pomagali uresničevati s puško v rokah.«

nadenejo ime Kurt. Ko mu Hilda, ki je v njegovi nemški družini njegova sestrična, razkrije, da Grothova nista njegova prava starša, deček začne iskati svojo identiteto. Vrne se k svoji biološki materi, s katero se morata na novo spoznavati, ponovno se mora naučiti tudi slovenščino. Klub mnogim težavam, dvomom in stiskam, s katerimi se sooča Kurt oziroma Janko, je konec vendarle optimističen.

- 1969–1980, čas socializma: **Janja Vidmar – Pink** (2008). Delo sodi med generacijske romane oz. zgodovinske romane sedanjosti.⁸ V njem so opisani pomembni dogodki: zgodovinski (ti so povezani s Titom, Jugoslavijo, socializmom) in osebni (Jančina odraščanje, težave s sprejemanjem lastnega telesa, iskanje smisla in postavljanje ciljev), oboji pa so med seboj prepleteni. Jančina izkušnja je umeščena v čas ob koncu socializma pred razpadom Jugoslavije, zgodovinski okvir je podan zelo natančno: zgodba se začne dan pred Jančinim sprejetjem v Zvezo pionirjev Jugoslavije (29. 11. 1969) in se konča na dan Titove smrti (4. 5. 1980).

2.1.3 Biografska proza je v mladinski književnosti manj produktiven žanr, kot je v prozi za odrasle. S stališča biografskega tipa zgodovinskega žanra je zanimiva zbirka *Znameniti Slovenci*, ki izhaja v slikaniški obliki in predstavlja pomembne Slovence hkrati na dva načina: na lihih straneh je poljudnostrokovna biografija, na sodih straneh pa literarna zgodba, ki se tematsko navezuje na življenjepisa, a v njej nastopajo sodobni otroci. Izjemi sta le zgodbi Toneta Partljiča, ki tudi v literarnem delu opisujeta izbrani osebi (Maister, Cankar). V vseh knjigah sta grafični podobi življenjepisa in zgodbe različni, tako bralec lažje sledi posameznemu delu besedila.

- 1508–1586, Primož Trubar: **Saša Pergar – Knjiga, Piskrc in Marela** (2008). V biografski zgodbi so povzeta temeljna dejstva iz Trubarjevega življenja, posebej je omenjeno tiskanje prvih dveh slovenskih knjig, *Katekizma* (1550) in njegovega dodatka *Abecednika*. Literarna zgodba se dogaja v sodobnosti in pripoveduje o Slikanici, ki jo je deklica pustila na plaži, kjer se spoprijatelji z zelenim Piskrcem in pisano Marelo, nato pa vsak od njih dobi nov dom: prvi pri otrocih iz vrteca, druga pri dojenčku in knjiga pravljic pri dečku, ki jo je zelo rad bral.
- 1800–1862, Anton Martin Slomšek: **Maja Furman – Učilnica pod orehi** (2012). Biografija podaja opis Slomškovega šolanja in službovanja, omenjeno je njegovo prijateljstvo s Prešernom, predvsem pa je poudarjena njegova skrb za slovenščino. Slomšek je pisal leposlovje in priročnike za otroke v maternem jeziku, ustanovil je Mohorjevo založbo v Celovcu. Ko je postal škof, je sedež škofije prenesel v Maribor. Leposlovna zgodba je postavljena v čas sv. Miklavža, ko dobi Tine od babice in dedka za darilo orehe in sadje. Sošolci se iz njegovega skromnega darila norčujejo. Dedek vnuku razloži, da je bistvo darila skrito v namenu in ne v njegovi vrednosti, s čimer se Tine strinja.
- 19. stoletje in začetek 20. stoletja, Ipavci: **Zvezdana Majhen – Hiša glasbe** (2010). Biografija navaja rod Ipavcev, od Franca do njegovih sinov (Alojza, Benjamina in Gustava), ki so bili sicer zdravniki, a so se posvečali tudi glasbi.

⁸ Miran Hladnik (2009: 9, 33) utemeljuje generacijski ali zgodovinski roman sedanjosti kot eno izmed oblik časovnega romana. *Pink* v ožjem pomenu seveda ni zgodovinski roman, se pa navezuje na dejanske zgodovinske dogodke.

Navedena so tudi njihova najpomembnejša dela. Njihovo delo je nadaljeval Josip, Gustavov sin. Ipavci sodijo med najpogosteje izvajane slovenske skladatelje. Literarna zgodba predstavlja sodobno glasbeno družino, ki se preseli na Beethovnovno ulico 9 (simpatična medbesedilnost), kjer jih stanovalci ne sprejmejo z navdušenjem, saj domnevajo, da ne bodo imeli miru. Kmalu se navadijo na njihovo glasbo, kar se še posebej pokaže, ko gre družina na dopust. Stanovalci in njihovi hišni ljubljenci pričakajo družino v *hiši glasbe*. Dodan je slovarček manj znanih glasbenih izrazov. Besedilo je mestoma oblikovano kot notni zapis.

- 1876–1939, Rudolf Maister: **Tone Partljič – Deklica in general** (2011). Biografska zgodba podaja precej natančen Maistrov življenjepis, s poudarkom na letu 1918, ko je general prevzel vojaško oblast v Mariboru, ustanovil Slovensko vojsko ter s svojimi borci ubranil severno mejo. Imel je bogato knjižnico, ki je danes v lasti Univerzitetne knjižnice Maribor, na Zavrhu v Slovenskih goricah pa so domačini uredili spominsko sobo, vsako leto pripravijo tudi prireditve v njegov spomin. Rudolf Maister je bil tudi pesnik. Danes priljubljeno uglasbeno pesem *Završki fantje* je napisal za takrat desetletno Katrco (Katarino Lešnik), njena resnična zgodba o poznanstvu z generalom je zapisana v literarnem delu slikanice. Partljič je dodal še poglavje, naslovil ga je *Za konec*, v katerem je izrazil osebno spoštovanje do generala Maistra in njegovih borcev.
- 1876–1918, Ivan Cankar: **Tone Partljič – O Ivanu in Ani** (2013). Biografski del slikanice vsebuje podatke o Ivanu Cankarju, v besedilu najdemo tudi odlomek iz Cankarjevega pisma Ani Lušinovi, odlomek iz njenega pisma pisatelju ter odlomke pesmi, ki jih je Cankar posvetil njej. V leposlovnem delu je Partljič zelo lirično opisal Ivanovo in Anino ljubezen ter njuno nikoli izpolnjeno hrepenenje po skupnem življenju. Njuno večno ljubezen simbolizira tudi mavrica, ki je naredila lok nad Ivanovim in Aninim grobom, podobno kot mavrica, ki je povezala grobova nesojenih ljubimcev v literarnem delu, ki ga pisatelj Klemen prevaja.
- konec 19. stoletja in prva polovica 20. stoletja, Edvard in Josip Rusjan: **Nataša Konc Lorenzutti – Poleti letim** (2011). Na kratko sta predstavljena življenjepisa bratov Rusjan, njuno sestavljanje letala Eda 1 ter prvi polet na Slovenskem (25. 11. 1909), nato Edvardova smrt (ponesrečil se je na mitingu v Beogradu leta 1911). Literarno zgodbo pripoveduje prvoosebni pripovedovalec, deček Nace, ki z bratom Tinetom, po zgledu bratov Rusjan, ustvari krila, nato se dečka spuščata s krili po bregu. Zvečer z očetom pečejo krompir in takrat Nace ve, da marsikaj zbudi pozitivne občutke: letenje, druženje s prijatelji, ljubezen v družini.

2.2 Slovenska zgodovina kot izhodišče besedila (temeljni motiv), vendar sodijo literarna dela primarno v pustolovski (avanturistični) žanr, gre torej za izrazit žanrski sinkretizem. Tovrstna dela so realistična, dogajalni čas je sodobnost, glavni literarni liki, otroci, pa najdejo neko reč iz daljne ali bližnje preteklosti, ki sproži umestitev zgodovinskega motiva v sicer avanturistično zgodbo:

- 15. stoletje: **Ivan Sivec – Krokari viteza Erazma** (1997); gre za odkrivanje zaklada v Predjamskem gradu (dragocene čajne skodelice, ki so pripadale vitezu Erazmu).

- 17. stoletje: **Anton Ingolič – *Potopljena galeja*** (1973); v avanturistični pripovedi, ki je krajevno umeščena v Pakoštane in na Kornate, otroci odkrijejo potopljeno beneško ladjo iz 17. stoletja, celotna zgodba pa se odvija v sedanosti. Poudarjen je pomen kulturne dediščine.
- 1809–1813, čas Ilirskih provinc, Francozi na naših tleh: **Ivan Sivec – *Pozabljeni zaklad*** (1987); gre za avanturistično pripoved, ki se tematsko povezuje s preteklostjo, saj opisuje iskanje železne blagajne, polne francoskih zlatnikov. Otroci, ki razvozljajo navodilo, le-to je zapisano v Vodnikovih *Kuharskih bukvah*, zaklad tudi najdejo.
- 19. stoletje: **Ivan Sivec – *Gusarji na obzorju*** (1991); pripoved o gusarjih z otoka Visa je vpletena v dogajanje okrog osrednjega lika Krištofa in njegove ljubezni do Anke z Brača. Avtor ob vsakdanjih zapletih v sodobnosti slika ozadje preteklega življenja na hrvaških otokih v južnem Jadranu.
- Druga svetovna vojna: **Ivan Sivec – *Kapitanov ključ*** (2004) je detektivska zgodba, v katero so vpleteni resnični podatki o potopljeni vojaški (pred drugo svetovno vojno pa največji čezoceanski italijanski potniški) ladji Rex v Koprskem zalivu.

2.2.1 Tuja zgodovina, o kateri so pisali slovenski avtorji: konec 19. stoletja: **Ivan Sivec – *Prekletstvo zlata: po sledih najbogatejšega slovenskega zlatokopa*** (2006). Zgodba se dogaja na Aljaski, avtor pa je v avanturistično pripoved vnesel resničen lik slovenskega zlatokopa in realistične opise življenjskih razmer, ki so vladale v času zlate mrzlice.

2.3. Fantastične pripovedi, ki motivno-tematsko črpajo realne podatke iz zgodovine. Tovrstne zgodbe delimo v dve veliki skupini: v prvi realni otroci v nekem trenutku vstopijo v fantastični svet (v obravnavanih primerih gre za časovni in ne krajevni preskok); v drugi realni otroci ostanejo v realnem svetu, s pomočjo nekega pomagala pa ugledajo preteklost.

2.3.1 Fantastične pripovedi, v katerih potujejo sodobni otroci v času nazaj, da prispejo v neko zgodovinsko obdobje (ta del zgodbe vsebuje resnične zgodovinske in geografske podatke).

Meja med realnim in fantastičnim svetom je natančno določljiva, realni liki, otroci, se zavedajo izjemnih okoliščin, v katerih so se znašli v nekem drugem času. Večinoma v preteklosti srečujejo pomembne zgodovinske osebe, opisano pa je tudi običajno povprečno življenje v nekem obdobju ter zgodovinsko preverljivi dogodki v njem.

V vseh treh obravnavanih delih Bogdana Novaka sta glavna lika sodobna otroka, ki s pomočjo prstana potujeta v zgodovino in se po pustolovščini vrneta v sodobnost (tukaj in zdaj). Tudi v delu Bine Štampe Žmavc je prehod v preteklost definiran, to je računalniška tipkovnica, skozi katero najstnika pristaneta v srednjem veku. Drugačna je struktura, ki jo najdemo v delu Eveline Umek *Sprehod z baronom in drugimi imenitnimi Slovenci* ter zbirka petih del Kamenčki zgodovine Nika Kupperja. V teh delih sodobni otroci ves čas ostajajo v realnem svetu sedanosti, element domišljjskega prehoda v preteklost je pri Evelini Umek monokel, ki ga Alenki in Igorju posodi baron Žiga Zois, v Kupperjevi seriji pa deček Samo gleda v preteklost skozi sanje, element prehoda je gugalni konj Pegaz

s posebnim zrcalcem časa okrog vratu. Avtor je v vsako od zgodb vpletel tudi mitološko zgodbo, v prvi nastopa modra žena, v drugi bela žena (devica Marija), v tretji tiskarski škrat, v četrti črni velikan, v zadnji beli medved, v katerega je spremenjen zadnji karantanski mag. Tudi v Ingoličevem delu oživijo nežive stvari (igračice), v delu Neli Kodrič Filipič gre za pripoved, ki se hkrati dogaja v realnem (sodobnem) in irealnim (preteklem) času. Motivacija zadnjih dveh navedenih del je realistična, meja med realnim in fantastičnim svetom je jasna, sodobni otrok ne stopa fizično v irealni svet (ni torej prehoda iz enega sveta v drugega in nazaj), književni prostor je realen.

- 628–658: **Niko Kupper** – *Kralj Samo* (2008). Deček Samo, ki ima enako ime kot kralj Karantanije, s pomočjo magičnih besed v Pegazovem zrcalu časa uzre (ali pa sanja) dogajanje v letu 630, ko trije kraljevi sinovi rešujejo ugrabljene deklice in s svojo slogo premagajo velikana.
- Druga polovica 8. stoletja: **Niko Kupper** – *Modest Gosposvetski* (2009). Tretja knjiga iz zbirke uvodoma pojasni zgodovino Karantanije od kralja Sama do Hotimirja. 31. marca se Samo, dedek in babica odpravijo na izlet na Gosposvetško polje, ogledajo si ostanke Krnskega gradu, kjer je bil sedež Karantanije, in cerkev Gospe svete. Dedek, ki je upokojeni zgodovinar, Samu razloži, da je bil Krnski grad do 11. stoletja središče Koroške, hkrati pa pove, da so prišli v cerkev ravno na god sv. Modesta, misonarskega škofa, ki je prišel na Hotimirjevo povabilo v Karantanijo, kjer je dal postaviti nekaj cerkva ter pokristjanjeval Karantance. Zvečer Samo v zrcalu časa ugleda leto 753, ob Modestu in knezu Hotimirju pa je še knezov nečak Gojmir, ki je menda rešil Cvilovec (Celovec) pred večno meglo: kraj naj bi bil zaklet, ker so Karantanci porušili prvotno cerkev, na katere mestu danes stoji cerkev Gospe svete na Gosposvetškem polju.
- 763–770: **Niko Kupper** – *Zgodba o čarobni prisegi: knežji kamen* (2012), v časovno zgoščeno pripoved je vpleten tudi podatek o izbiri karantanskih knezov do vključno 15. stoletja. Samo in dedek si ogledata Dvorano grbov v Deželni hiši v Celovcu, kjer zdaj stoji tudi knežji kamen. Zvečer se z zrcalom časa vrne v 8. stoletje, v čas škofa Modesta in kneza Hotimirja, nato uzre dele ustoličevanja knezov, ki je vedno potekalo v slovenskem jeziku, izbranec pa je moral imeti štiri pomembne lastnosti dobrega vladarja: moral je skrbeti za ljudi, ki jim je vladal, imeti je moral pravo vero, pravično soditi in biti svoboden.
- Druga polovica 8. stoletja, pokristjanjevanje Slovencev: **Bogdan Novak** – *Zvon želja* (1998); avtor obravnava zgodovino Blejskega gradu in cerkve na otoku z zvonom želja. Otroka in strokovnjak za raziskovanje slovenskih gradov se s pomočjo čarobnega jantarja vrnejo v čas, ko sta živela Črtomir in Bogomila iz Prešernovega *Krsta pri Savici*.
- 10. stoletje: **Niko Kupper** – *Skriti zaklad: Brižinski spomeniki* (2009). Dedek razloži Samu vse o prvih zapisih v slovenščini, tudi to, da rokopis hrani knjižnica v Münchnu. Zvečer se zrcalo časa ustavi v letu 974, deček v zrcalu ugleda zgodbo škofa Abrahama, ki je vernikom bral iz *Brižinskih spomenikov* in si tako pridobil zaupanje Karantancev. Pred jezo cesarja Otona, saj je bil odposlanec kneza Henrika Bavarskega, se je umaknil v Freising oz. Brižinj, zapise je odnesel s seboj. Od tod izvira ime dokumenta.
- 12. do 15. stoletje: **Bina Štampe Žmavc** – *Tri zvezdice za celjske kneze* (2000) je literarizirana zgodovina dvestoletne vladavine celjskih knezov. Gre za fantastično pripoved, saj se združita zgodbi iz realnega in fantastičnega sveta.

- Vpleteni so resnični podatki o celjskih knezih: podana je bogata zgodovina grofov in nato knezov, njihove poroke na pomembne evropske dvore, bogastvo in hrabrost ter konec njihove dinastije.
- Leto 1449: **Bogdan Novak – Roparski vitez** (1996). Pripoved govori o vitezu Erazmu Predjamskem, in sicer o tem, kako ga baron Ravbar lovi in hoče ubiti.
 - 15. stoletje: **Bogdan Novak – Jok na zmajskem gradu** (1999). Dogajanje je postavljeno na grad Vurberk, glavna lika pa pripeljeta Veroniko Deseniško v sodobnost, ki se ji ta zelo čudi.
 - 1550, izid prvih dveh slovenskih tiskanih knjig: **Niko Kupper – Primož Trubar** (2008). Samu dedek razloži pomembnost Trubarjevega dela za slovenski jezik, zvečer pa v zrcalu časa ugleda leto 1550 v Tübingenu, ko tiskar Morhart tiska prvo slovensko knjigo. Tiskar se boji oblasti, a zrcalo časa pokaže, da so tiskarjeva hči, njen prijatelj in tiskarski škrat dobro poskrbeli za varnost pred oblastjo.
 - Srednji vek – 1821, znamenitosti Ljubljane: **Vera Šenica Pavletič – Skrivnosti zmajevega mesta** (1999). Otroka Gašper in Nuša se v sodobnosti odpravita na Ljubljanski grad, kjer srečata majhnega zmaja, ki jima pripoveduje o skrivnostih mesta, kakor jih je sam videl in kakor so mu pripovedovali njegovi predniki (ki so začarani na Zmajskem mostu). Zmajček pripoveduje o mestnih piskacih, povodnem možu, grajskih topovih, o namakanju goljufivih pekov v Ljubljani, cesarjevem obisku v Ljubljani, Robbovem vodnjaku in vodnjaku s Kapucinskega samostana (le pri njem je natančna letnica). Otroka se vesela poslovita, zmaja pa nikoli več ne najdeta.
 - 1941–1942: **Anton Ingolič – Udarne brigada** (1946), ki ima podnaslov pravljica (enkrat tudi pripovedka) iz naših velikih dni. V tej fantastični pripovedi gre za opis realnih razmer ob izseljevanju Slovencev v Srbijo v času druge svetovne vojne. Med njimi je tudi deček Bor, ki zboli, zato mu začne očka (pisatelj pojasni, da je to on sam) pripovedovati zgodbo o njegovih pogumnih igračah, ki se iz Slovenije, kjer jih je moral Borček pustiti, odpravijo k njemu v Čuprijo. Pripoved se srečno izteče: na fantastičnem nivoju Udarne brigada prispe k svojemu dečku, na realnem nivoju Borček ozdravi.⁹
 - Druga svetovna vojna: **Neli Kodrič Filipič – Na drugi strani** (2004). V romanu gre za časovni preskok, ta je hkrati tudi meja med realnostjo in fantastiko. Naslov romana je večpomenski; opozarja tudi na dve ravni dogajanja, realno in fantazijsko, ter na dva različna dogajalna prostora. Književna časa sta dva, in sicer sedanost in čas druge svetovne vojne, tudi književna prostora sta dva, v realnosti Ljubljana, v fantastičnem svetu ruralno okolje v Italiji, kjer živijo pretežno Slovenci.
 - 1202–1920: **Evelina Umek – Sprehod z baronom in drugimi imenitnimi Slovenci** (2008). Prostor, ki je opisan v različnih obdobjih zgodovine, je Trst. Avtorica je z zanimivim izborom pomembnih Slovencev, ki so v Trstu živeli, predstavila sodobnima otrokoma, Igorju in Alenki, razvoj Terga, ki pozneje postane Trst. Igor in Alenka se sprehajata po sodobnem mestu, in sicer le en dan, srečata barona Žigo Zoisa, ta ju popelje skozi mesto na (nekoč) pomembne ulice in trge, opozori ju na pomembne zgradbe, skozi njegov monokel pa otroka ugledata dogajanje nekega časa in spoznata pomembne ljudi, npr. Primoža Tru-

⁹ Ingolič v spremni besedi pojasni, da mu je uspelo pridobiti približno enake igrače, kot jih je imel sin doma, zato je lahko svojo fantastično zgodbo zaključil z resničnimi igračami.

barja, Tomaža Hrena, Jurija Japlja, Ivana Cankarja, Dragotina Ketteja, Josipa Murna, Vladimirja Bartola. Avtorica je ob koncu dodala življenjepise vseh omejenih zgodovinskih oseb. Zgodovinski okvir zgodbe ni naključen: 1202. leta so v listini o upravljanju mesta prvič zapisani slovenski priimki, popotovanje pa se konča 13. 6. 1920, ko so fašisti požgali Narodni dom v Trstu. Ilustratorica je dodala zemljevid mesta z označenimi točkami (mikrolokacijami), zanimiv je tudi njen postopek, ko na stare fotografije mesta dodaja literarne like.

- 20000 pr. n. št. do 1984: **Aksinje Kermauner – *Skrivnost starodavnega anka*** (2000). Fantastična pripoved zajema najdaljše obdobje med obravnavano fantastično prozo in vsebuje dve ravni besedila: zgodovinska dejstva o razvoju pisav, papirja in tiska ter fantastično avanturistično potovanje skozi čas in po različnih zgodovinsko pomembnih krajih sveta, z realnimi osebami, ki se zaradi ankove moči znajdejo v irealnih okoliščinah. Prehajanje literarnih likov med realnim in fantastičnim svetom je jasno zamejeno: vsi udeleženci se morajo hkrati dotakniti anka, ki ima moč, da jih časovno in krajevno locira na določeno, za razvoj pisave pomembno mesto (npr. od prazgodovinske jame v Lascauxu, Babilona, Kitajske, Aten, časa Gutenbergove iznajdbe tiska pa vse do leta 1984, ko je bil izdelan prvi osebni računalnik za množično uporabo). Opisane so življenjske razmere v določenem zgodovinskem obdobju, pri čemer je poudarek na prepoznavanju jezikov in njihovih pisav; delo nudi vpogled v razvoj človeške civilizacije.

2.4 Zgodovinske povedke so povezane z znanimi prostori na ozemlju današnje Slovenije in imajo precej natančno določen književni čas in prostor. Kažeta se dva vzorca tovrstnih besedil: dela, v katerih so glavni liki resnične zgodovinske osebe (npr. Veronika Deseniška), drugo skupino tvorijo besedila, ki jim lahko določimo realni zgodovinski čas, in sicer zaradi še vedno ohranjene predmetne stvarnosti (situla iz Vač), ali izpričanih dogodkov (turški vpadi) ali družbenih razmer (Martin Krpan).

- Halštatska doba (čas nastanka situle iz Vač): **Andreja Peklar – *Fant z rdečo kapico*** (2005). Zgodovinski element je situla iz Vač, ki je v avtorski slikanici namenjena rešitelju; zlatorogi jelen namreč uničuje ljudem pridelek, naslovni lik pa premore dovolj poguma, da pomiri jelena in za nagrado dobi situlo.
- Prva polovica 15. stoletja: **Dušan Čater – *Veronika Deseniška*** (1996). Čater je v ljubezensko zgodbo o Veroniki in Frideriku Celjskem vpletel zgodovinska dejstva o njuni nesrečni usodi, ker je Friderikov oče, grof Herman, tej ljubezni nasprotoval.
- 16. stoletje: **Maja Brodschneider Kotnik – *Čevljarček*** (2009); v slikanici je podana avtorska različica folklorne povedke o pogumnem čevljarskem vajencu, ki se je pretihotapil mimo turškega tabora do Treh ribnikov, kjer je spustil vodni jez, da je voda napolnila jarek okrog mariborskega obzidja, zaradi česar Turki niso mogli zavzeti Maribora.

Daljši povedki, ki vsebujeta zgodovinske elemente (ti dve literarni deli vsebujeta realističen opis časa in prostora, edini fantastičen element v delih je nadnaravna moč glavnih literarnih likov, Petra in Martina):

- 15. in 16. stoletje, čas turških vpadov: **France Bevk – *Peter Klepec*** (1956); avtor je izdal tudi istoimensko pravljico, uvodni del zgodbe je v obeh delih

enak. Zgodovinska povedka o pridobitvi Petrove moči (fantastični element) in izrabljanju le-te z golj v pozitivne namene vsebuje dejanske letnice turških napadov na Slovenskem. Predvsem pa zgodba poudarja Petrovo preudarnost; s svojo močjo in srčnostjo ubrani Osilnico pred turškim napadom in za vselej prežene Turke s tega konca Slovenije.

- Sredina 19. stoletja, **Fran Levstik** – *Martin Krpan z Vrha* (1858). Povedka vsebuje veliko realnih geografskih in zgodovinskih podatkov o Dunaju, o pravnem protokolu pridobivanja listin; zgodba o nadnaravni Krpanovi in Brdavsovi moči pa ima pravljično motivacijo.

3 Sklep

Pregled besedil, ki sodijo v zgodovinsko prozo ali pa imajo vsaj motivne drobce z zgodovinsko navezavo, kaže na pestrost književnih vrst z zgodovinskimi elementi. Zgodovino v zgodbah v najožjem pomenu prezentira realistična zgodovinska proza, s stališča mladinske književnosti pa je potrebno upoštevati tudi besedila, ki sodijo v iracionalno prozo (fantastična pripoved in zgodovinska povedka). Kljub nekaterim realnim zgodovinskim dogodkom ali likom je namreč v večini obravnavanih del osrednji poudarek na bogatem dogajanju, avtorji pa dogodke in dogodivščine slikajo na zgodovinskem ozadju. Le ugibamo lahko, prav posebej še pri tistih zgodovinskih obdobjih, za katere nimamo pisnih virov, kako avtentično je opisano življenje nekdanjih prebivalcev.

Morebiti bi v kontekstu obravnave zgodovinskega žanra veljalo omeniti tudi nekatere mite ali priredbe le-teh, ki sicer nekega dogodka ne določajo časovno natančno, vseeno pa osvetljujejo nekatera znana dejstva, npr. motive iz antične književnosti (Argonavti, ime celine) ali pa je že iz podnaslova literarnega dela razvidno, da gre za priredbe (Kovačević Beltram).¹⁰

Vsekakor je tudi slovenska zgodovinska mladinska književnost začela nastajati zaradi zavedanja o narodu in njegovi zgodovini, kar je v uvodu h knjigi *Pod svobodnim soncem* izrazil že Finžgar (1974: 231): »Napisal sem jo zlasti za mladino, da bi v njej budil narodno zavednost in zavračal neresnične trditve Slovanom sovražnih zgodovinarjev, češ da so bili naši pradedje Sloveni plaho pastirsko ljudstvo, vedno tepeno in sposobno le za sužnje.« Ravno to zavedanje o narodni zgodovini je tudi v sodobni prozi posebej močno v tistih literarnih delih, ki govorijo o nekdanjem slovenskem prostoru, kjer še danes živijo Slovenci, vendar ozemlje pripada drugi državi. Tak primer je peteroknjžje o Karantaniji Nika Kupperja ter delo pisateljice Eveline Umek o zgodovini Trsta in pomembnih Slovencev, ki so živeli v njem. Kupper skozi lik starega očeta, upokojenega profesorja zgodovine, pokaže na pomembno

¹⁰ Antika: Gaja Kos – *Junaki z ladje Argo*; gre za varianto znamenitega mita o Argonavtih in njihovi poti, avtorica pa dodaja tudi poglavje, ki se dogaja v okolici Ljubljane, kjer naj bi tekkel del poti junakov, iskalcev zlatega runa. Antika: slikanica *Kako je Evropa dobila ime*, priredila jo je Liljana Klemenčič, ilustrirala Mojca Cerjak, je priredba grškega mita, ki pojasnjuje, kako je naša celina dobila ime. Različna obdobja: zbirke priredb mitov, legend in povedk Marjana Kovačevića Beltrama – *Odisejada in druge zgodbe*, *Kraljeva cesta in druge zgodbe*, *Jakobova lestev in druge zgodbe*. Avtor je črpal zgodbe v grški mitologiji, *Svetem pismu*, zgodovinskih virih (o pomembnih resničnih osebah ali resničnih dogodkih).

zavedanje o koreninah naroda in njegovega jezika, pri čemer poudari (Kupper 2012: 7), da »se moramo zgodovinarji držati dokazov. In zgodovinski zapisi nam pravijo, da je bil knežji kamen zelo pomemben in zato je domnevno stal že zgodaj ob nekdanjem Krnskem gradu. Na njem so namreč v srednjem veku ustoličevali karantanske kneze in pozneje koroške vojvode, kot prikazuje tudi slika na tej steni.¹¹ Pomembno je vedeti, da so slovenski možje – posebni kmeti, imenovani kosezi – prvotno določili, kasneje pa potrdili novega kneza oziroma vojvodo. To se je dogajalo vse do 15. stoletja. Ob tem je bil obredni jezik vedno slovenščina.«

Med zgodovinskimi obdobji, ki so temeljna tema literarnih besedil, se pojavljajo predvsem kamena doba, srednji vek in obe svetovni vojni, med državami pa so največkrat omenjeni Bizantinsko cesarstvo, Karantanija, Astro-Ogrska monarhija in Kraljevina Jugoslavija. Najpogosteje omenjeni predniki so škof Modest Gosposvetski, protestantski duhovnik Primož Trubar, vitez Erazem Predjamski, škof Anton Martin Slomšek, general Rudolf Maister, pesnik France Prešeren in pisatelj Ivan Cankar. Med atributi slovenstva pa je potrebno omeniti situlo iz Vač, knežji kamen, Brižinske spomenike in Trubarjev *Katekizem*. Mladinska literarna dela z zgodovinsko tematiko se lotevajo vseh pomembnejših obdobji in skozi realistične ali fantastične zgodbe predstavljajo način življenja v določenem obdobju in prelomne trenutke ter pomembne osebe iz naše zgodovine.

Viri

France Bevk, 1981: *Črni bratje. Učiteljica Breda*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Moja knjižnica).

– –, 1984: France Bevk: izbrana mladinska beseda, 2. knjiga (*Lukec in njegov škorec, Tonček, Peter Klepec*). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Maja Brodschneider Kotnik, 2009: *Čevljarček*. Maribor: Hiša knjig (Zgodbe iz slovenskih krajev). Ilustrirala Kiki Omerzel.

Dušan Čater, 1996: *Veronika Deseniška*. Ljubljana: Littera. Ilustriral Iztok Križan.

Fran Saleški Finžgar, 1981: *Pod svobodnim soncem 1*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata knjiga).

– –, 1981: *Pod svobodnim soncem 2*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata knjiga).

Maja Furman, 2012: *Učilnica pod orehi: Anton Martin Slomšek*. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc. Ilustrirala Andreja Gregorič.

Oskar Hudales, 1967: *Veselo potovanje*. Maribor: Obzorja.

Anton Ingolič, 1976: *Deček z dvema imenoma*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zlata knjiga).

– –, 1984: *Potopljena galeja*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Moja knjižnica).

– –, 1967: *Udarne brigada*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Moja knjižnica).

Janez Jalen, 1982a: *Bobri I: Sam*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata knjiga).

– –, 1982b: *Bobri II: Rod*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata knjiga).

– –, 1982c: *Bobri III: Vrh*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata knjiga).

¹¹ Dedek in vnuk sta v Dvorani grbov v Deželni hiši v Celovcu.

- Aksinja Kermauner, 2000: *Skrivnost starodavnega anka*. Radovljica: Didakta.
- Neli Kodrič Filipič, 2004: *Na drugi strani*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Knjižnica Sinjega galeba; 315).
- Nataša Konc Lorenzutti, 2011: *Poleti letim. Eda in Pepi*. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc. Ilustrirala Kristina Krhin.
- Gaja Kos, 2013: *Junaki z ladje Argo*. Dob pri Domžalah: Miš. Ilustriral Damijan Stepančič.
- Niko Kupper, 2008: *Kralj Samo*. Celovec: Mohorjeva (Knjižna zbirka Kamenčki zgodovine; knj. 1). Ilustrirala Katarina Štrukelj.
- –, 2008a: *Primož Trubar*. Celovec: Mohorjeva (Knjižna zbirka Kamenčki zgodovine; knj. 2). Ilustrirala Tinka Tomazin.
- –, 2009: *Modest Gosposvetski*. Celovec: Mohorjeva (Knjižna zbirka Kamenčki zgodovine; knj. 3). Ilustrirala Katarina Štrukelj.
- –, 2009a: *Skriti zaklad: Brižinski spomeniki*. Celovec: Mohorjeva (Knjižna zbirka Kamenčki zgodovine; knj. 4). Ilustrirala Katarina Štrukelj.
- –, 2012: *Zgodba o čarobni prisegi: Knežji kamen*. Celovec: Mohorjeva (Knjižna zbirka Kamenčki zgodovine; knj. 5). Ilustriral David Kass.
- Fran Levstik, 2007: *Martin Krpan z Vrha*. Ljubljana: Prešernova družba (posebna izdaja Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS).
- Zvezdana Majhen, 2010: *Hiša glasbe: o glasbenikih Ipavcih*. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc (Zbirka Midva: znameniti Slovenci). Ilustrirala Mojca Cerjak.
- Mimi Malenšek, 1959: *Tecumseh. Indijanska kronika*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Rado Murnik, 1984: *Lepi janičar*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata knjiga).
- Bogdan Novak, 1999: *Jok na zmajskem gradu*. Ljubljana: Viharnik.
- –, 1996: *Roparski vitez*. Ljubljana: Viharnik.
- –, 1998: *Zvon želja*. Ljubljana: Viharnik.
- Partljič, Tone, 2006: Ali ste videli Kolomona Giderja? Dragica Haramija (ur.): *Geniji: antologija sodobne slovenske mladinske kratke proze*. Ljubljana: Genija. 9–30.
- –, 2011: *Deklica in general: general Maister*. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc (Zbirka Midva: znameniti Slovenci). Ilustriral Anton Buzeti.
- –, 2013: *O Ivanu in Ani: Ivan Cankar*. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc (Zbirka Znameniti Slovenci). Ilustriral Anton Buzeti.
- Andreja Peklar, 2005: *Fant z rdečo kapico*. Ljubljana: Inštitut za likovno umetnost.
- Saša Pergar, 2008: *Knjiga, Piskrc in Marela: Primoževa knjiga, pravljica o knjigi*. Murska Sobota: Ajda, IBO Gomboc (Zbirka Midva). Ilustriral Anton Buzeti.
- Josip Ribičič, 1981: *Rdeča pest*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata knjiga).
- Jože Rode, 1997: *Argonav(t)ki*. Ljubljana: DZS (Zbirka Dober dan, roman!, št. 3).
- Ivan Sivec, 1991: *Gusarji na obzorju*. Ljubljana: Kmečki glas.
- –, 2004: *Kapitanov ključ*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 1997: *Krokarji viteza Erazma*. Ljubljana: DZS (Zbirka Dober dan, roman!, št. 7).
- –, 1987: *Pozabljeni zaklad*. Ljubljana: Kmečki glas.

- –, 2006: *Prekletstvo zlata: po sledih najbogatejšega slovenskega zlatokopa*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- –, 1996: *Skrivnost zlate reke*. Ljubljana: DZS.
- Marija Steiner, 1952/1953: Spomini. *Mlada pota*. Letnik 1, št. 8. in 9. 235–240 in 257–259.
- Miriam Steiner, 1964: *Vojak z zlatimi gumbi*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Pota mladih).
- Lucija in Damijan Stepančič, 2014: *Anton! Dob pri Domžalah*: Miš.
- Leopold Suhodolčan, 1986: *Skriti dnevnik*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Moja knjižnica).
- Dušan Šarotar, 2007: Koncert za violino in orkester. Dragica Haramija (ur.): *Geniji²: antologija sodobne slovenske mladinske kratke proze*. Ljubljana: Genija. 9–28.
- Vera Šenica Pavletič, 1999: *Skrivnost zmajevega mesta*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ilustrirala Jelka Godec Schmidt.
- Bina Štampe Žmavc, 2000: *Tri zvezdice za celjske kneze*. Celje: Grafični studio Ara.
- Evelina Umek, 2008: *Sprehod z baronom in drugimi imenitnimi Slovenci*. Trst: Mladika. Ilustrirala Živa Pahor, fotografije Andrej Kajzer.
- Janja Vidmar, 2008: *Pink*. Radovljica: Didakta.
- Dim Zupan, 2012: *Pantera Karniola*. Ljubljana: Mladika.

Literatura

- Miran Hladnik: *Slovenski zgodovinski roman danes*. http://lit.ijs.si/zgr_dons.html, pridobljeno 5. 4. 2014.
- –, 2009: *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. V članku je uporabljena in citirana elektronska verzija: <http://wffl.ff.uni-lj.si/oddelki/slovenistika/mh/szr.pdf>, pridobljeno 3. 8. 2014.
- Matjaž Kmecl, 1996: *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nešović.
- Mira Medved, 1982c: Beseda o pisatelju. *Bobri III: Vrh*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Zlata ptica). 197–199.
- Igor Saksida, 1998: *Petdeset zlatnikov*. Tržič: Učila.
- Nadežda N. Starikova, 2003: Slovenski zgodovinski roman med vojnama: nacionalno in univerzalno. Miran Hladnik (ur.), Gregor Kocijan (ur.): *Obdobja 21*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 251–257.
- Silva Trdina, 1961: *Besedna umetnost II*. Ljubljana: Mladinska knjiga.